

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK 22 (2018)

PRIKAZI I OCJENE

O neocirkumfleksu na sjeverozapadnom čakavskom području

Sanja Zubčić. 2017. *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*.

Rijeka: Filozofski fakultet. 199 str.

U okviru znanstvenoistraživačkoga projekta *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske*, voditeljice prof. dr. Silvane Vranić, već se dugi niz godina objavljuju dragocjeni i nezaobilazni dijalektološki radovi. Posljednji u nizu monografija je Sanje Zubčić, izvanredne profesorice na Filozofskom fakultetu u Rijeci, naslova *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Monografija je objavljena kao elektronička knjiga (<http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2017/04/Sanja-Zubcic-Neocirkumfleks-u-cakavskom-narjecju.pdf>) u nakladi Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Monografija se sastoji od četiriju poglavlja. Poglavlja *Uvod* (str. 13–18) i *Neocirkumfleks* (str. 19–44) teorijskoga su tipa. U trećem, najopsežnijem poglavlju, *Neocirkumfleks u čakavskom* (str. 45–139), autorica donosi i razrađuje konkretnu građu prikupljenu na terenu, a četvrto poglavlje je *Zaključak* (str. 140–171). Monografiji su priložene i tri karte koje pojedinačno i skupno prikazuju rasprostranjenost neocirkumfleksa na sjeverozapadnom čakavskom području u svim kategorijama u kojima se on ostvaruje: *Neocirkumfleks u prezentu glagola*, *Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva* i *Neocirkumfleks u sjeverozapadnim čakavskim govorima*. Nakon karata slijedi opširan popis tiskane građe i rukopisnih izvora, ali i, za dijalektologe najvredniji izvori, popis ispitnika istraženih mjernih govora.

U *Uvodu* autorica izlaže temeljne postavke nužne za praćenje izložene građe – kronologiju slavenskoga jezičnog razvoja te temeljni akcenatski inventar i distribuciju polazišnih prozodema praslavenske faze razvoja hrvatskoga jezika.

U drugom se poglavlju autorica osvrće na polemike o nastanku neocirkumfleksa. U pomirbenom tonu ukratko nam donosi teze koje su općeprihvaćene kod svih istraživača. Prva je teza da neocirkumfleks »nastaje pri kontrakciji dvaju vokala, obično nakon ispadanja intervokalnoga *j*, s tim da je, prije kontrakcije, na prvom vokalu slijeda bio jedan od kratkih naglasaka (` , " < * " , * ") : motāješ̌ > motāeš̌ > motāš̌.« (str. 26). Druga je teza da se »neocirkumfleks razvija primarno na mjestu staroga akuta (*") : * vodāmī > vodāmi, * čīstī > čīsti. [...] Međutim, neocirkumfleks se javlja nakon što se akut pokratio, a to je vidljivo po tome što se u sustavima u kojima nema neocirkumfleksa u određenim kategorijama, na mjestu gdje ga očekujemo, ostvaruje kratki naglasak (*lāje* : *lāje*, *kupūjemo* : *kupūjemo*; *debēlī* : *debēlī* i sl.)« (str. 27). »Pojava neocirkumfleksa usko je pove-

zana s dužinom u slogu koji slijedi» (str. 28) treća je teza koju autorica postavlja. Nakon detaljnije opisanih starih i novih dužina koje su u hrvatskom jeziku povezane s pojavom neocirkumfleksa, a čija analiza je rezultirala odbacivanjem teze o metatonijskom postanju neocirkumfleksa, autorica u nastavku monografije napušta termin *metatonijski cirkumfleks*, a zatim i termin *sjevernočakavska metatonija* (koji se u dosadašnjoj kroatističkoj literaturi upotrebljavao za specifične akcenatske pojave u govorima sjeverozapadnoga čakavskog područja) te se odlučuje za termin *neocirkumfleks* čiji prefiks *neo-* upućuje na odnos prema *cirkumfleksu*. Drugo poglavlje autorica završava prikazom distribucije neocirkumfleksa u slovenskom jeziku i kajkavskom narječju.

Središnje i najopširnije poglavlje ove monografije autorica započinje pregledom dosadašnjih istraživanja sjeverozapadnoga čakavskog područja. U afirmiranju podjele čakavskoga narječja na sjeverozapadni, središnji i jugoistočni dio veliku je ulogu imala nizozemska slavistička škola kojoj se priklanjaju istraživači koji se bave čakavskom akcentuacijom. »Danas se pod pojmom sjeverozapadnih čakavskih govora podrazumijeva ukupnost čakavskih govora smještenih na sjeverozapadu prostora što ga zauzima čakavsko narječje i međusobno povezanih ostvarajem neocirkumfleksa u dvjema morfološkim kategorijama: u prezentu glagola s tematskim vokalom *e* i u određenom liku nekih pridjeva.« (str. 70–71). Ovi govori oponiraju središnjim i jugoistočnim čakavskim govorima i doseljeničkim govorima smještenim u sjeverozapadnom čakavskom arealu. Autorica nadalje precizira termin *prezenti s tematskim vokalom e* te ih raščlanjuje na prezente kojima osnova završava vokalom ili sonantom *j – e-prezenti*, glagole s prezentskom osnovom na *-je-* – *je-prezenti* i glagole sa sufiksom *-ne-/nq – ne-prezenti*. Analizu nastavlja utvrđivanjem pripadnosti određene glagolske vrste pojedinomu praslavenskom naglasnom tipu. Preliminarno uspoređujući građu triju mjesnih govora triju geografskih areala (Orbanići, Orlec i Grobnik) autorica je pokazala da neocirkumfleks dolazi u prezentu: a) svih tematskih glagola s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom naglasnoga tipa *a* te u onih glagola koji su u naglasni tip *a* prešli iz naglasnoga tipa *c*; b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom naglasnoga tipa *a*; c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom naglasnoga tipa *a* i d) u svih *e*-prezenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom naglasnoga tipa *a* (str. 89–90). Rezultati višegodišnjega terenskog istraživanja četiriju kategorija glagola s neocirkumfleksom u prezentu prikazani su u nastavku monografije. U prezentu glagola neocirkumfleks je češći u glagola 1. i 3. kategorije, dok je u glagola 2. i 4. rjeđi. Neocirkumfleks je u svim četirima kategorijama potvrđen u 59 ispitanih govora primorskoga i sjeveroistočnoga istarskog ekavskog poddijalekta, u glavnini otočnoga poddijalekta ekavskoga dijalekta, u labinskim govorima središnjega istarskog poddijalekta ekavskoga dijalekta te primorskoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta i u govoru Kožljaka kao jedinom

predstavniku rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta. Prva priložena karta monografije zorno prikazuje kako se broj kategorija u kojima se ostvaruje neocirkumfleks smanjuje prema rubovima prostora na kojem se nalaze sjeverozapadni čakavski govori.

U sljedećem se potpoglavlju sustavno analizira u kojih se pridjeva određenoga lika ostvaruje neocirkumfleks. Neocirkumfleks se ostvaruje u pridjevima određenoga lika koji su u praslavenskom jeziku bili dijelom naglasnoga tipa *a* ili *b* i u kojima je silina na zadnjem ili jedinom vokalu osnove. Također, istraživanje je pokazalo da postoji određeni stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnomu tipu, odnosno, da postoje tvorbeni sufixi (*-ak*, *-iv*, *-av*, *-ok*, *-ak*, *-en* i *-an*) kojima se tvore samo oni pridjevi koji u sjeverozapadnom čakavskom mogu nositi neocirkumfleks (str. 126). Od 84 istražena govora, neocirkumfleks je u prvoj kategoriji određenih pridjeva naglasnoga tipa *a* potvrđen u 34 govora, a u drugoj kategoriji određenih pridjeva naglasnog tipa *b* u 27 govora. Dakle, u objema se kategorijama neocirkumfleks u određenih pridjeva ostvaruje u 27 govora svih istraženih punktova sjeveroistočnoga poddijalekta ekavskoga dijalekta (osim u govoru Lipe), u glavnini govora primorskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta (osim u govorima Bakra, Trsata i Kostrene) te u svim govorima primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta (osim u govoru Hreljina). Čak u 50 sjeverozapadnih čakavskih govora u kategoriji određenih pridjeva nema neocirkumfleksa, a to su svi istraženi govori središnjega istarskog poddijalekta ekavskoga dijalekta (osim u rubnim govorima Plomina i Vozilića), u svim otočnim govorima, u svim bužetskim govorima, u dijelu govora primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta (Bakarcu, Jadranovu, Dramlju, Selcu, Bribiru, Novom Vinodolskom, Brestovoj Dragi), u dvama istarskim govorima rubnoga ikavsko-ekavskog poddijalekta (Jasenoviku i Kožljaku) te u rubnim govorima sjeveroistočnoga istarskog ekavskog poddijalekta (u Lipi) i primorskoga ekavskog poddijalekta (u Crikvenici).

U opsežnom zaključku autorica sažima rezultate svojih istraživanja. Pridonosi razrješavanju polemike o kronologiji i mehanizmu nastanka neocirkumfleksa te zaključuje kako je neocirkumfleks na mjestu praslavenskog akuta »vjerojatno razvijen tek nakon njegove pokrate jer, u govorima u kojima je potvrđen, uvijek oponira kratkom naglasku (pokraćenom akutu) unutar iste vrste riječi« (str. 140) te da prikazani primjeri isključuju kompenzacijsko duljenje kao (jedini) uvjet nastanka neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom arealu (str. 142). Autorica pojavu neocirkumfleksa u prezentu glagola povezuje s mjestom naglaska, morfologijom glagola i naglasnim tipom, a da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena sva tri čimbenika (str. 108). Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva ovisi o mjestu naglaska i o naglasnom tipu pridjeva. Dakle, neocirkumfleks će se ostvariti u onih pridjeva koji su dijelom naglasnoga tipa

a ili *b* i kojima je silina obvezatno na zadnjem vokalu dvosložnih ili višesložnih osnova (u određenih pridjeva s jednosložnom osnovom zabilježene su znatne oscilacije) (str. 137).

Na koncu dr. Zubčić zaključuje da se sjeverozapadnim čakavskim govorom može smatrati onaj govor u kojem je neocirkumfleks sustavan najmanje u jednoj od šest kategorija (4 prezentske + 2 pridjevske). Distribucija neocirkumfleksa prema sustavima pokazuje kako je on najdosljedniji u sjeveroistočnom istarskom i primorskom ekavskom poddijalektu, dok su u primorskom ikavsko-ekavskom odstupanja znatnija, a najstarije govore te skupine čine grobnički govor i govori vinodolske doline. »Tendencija opadanja broja kategorija s neocirkumfleksom intenzivnija je u govorima smještenim uz more nego u onima smještenim u kopnenom dijelu« (str. 160).

Ova monografija, osim svemu opisanome, uči dijalektologe, akcentologe i slaviste još jednoj činjenici: do validnih se zaključaka o svakoj dijalektološkoj pojavi dolazi samo vlastitim, temeljitim, dobro pripremljenim terenskim istraživanjem. Sanja Zubčić nedvojbeno je jedna od dijalektologinja riječke dijalektološke škole koja tu premisu nikada ne zaboravlja, a precizna i dosljedna metodologija provedena u njezinoj knjizi može služiti za primjer budućim dijalektološkim i akcentološkim radovima.

Martina Bašić